

Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî'nin Şiirlerinde Derviş Tipi ^{1*}**Lütfi ALICI**

Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
lutfialici@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-0746-7231>

Gülcan ALICI

Arş. Gör. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
gulcanalici75@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-8134-9498>

Öz

Ahmed Kuddûsî, aslen Maraşlıdır. XVIII. yüzyılın son yarısı ile XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Babası Nakşibendi mürşidi Seyyid İbrahim Efendi, Maraş'tan Bor'a göç etmiştir. Ahmed Kuddûsî, H 1183-M 1769 yılında Niğde'nin Bor ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini ve tasavvuf terbiyesini babasından aldıktan sonra Turhallı Mustafa Efendi'ye intisap etmiş ve Nakşibendi icazeti almıştır. Hz. Muhammed'e aşırı sevgisi sebebiyle Hicaz'a gitmiş, on yedi yıl Mekke ve Medine'de mücavir hayatı yaşamıştır. Tekrar Bor'a döndükten sonra evliyaullahtan aldığı manevi izinle Kadiri tarikatına geçmiştir. H 1265-M 1849 tarihinde Niğde'nin Bor ilçesinde vefat etmiştir. Ahmed Kuddûsî, şiirlerini Kuddûsî mahlası ile yazmıştır. Eserleri içerisinde en tanınanı divanıdır. Divanı, tasavvufi hayatın evvelinden ahirine kadar hâl ve adabını ihtiva etmektedir. Muhtevası yönüyle bütün tasavvufi mahfillerde rağbet gören eser, özellikle Kadiri dervişleri için vazgeçilmez bir kılavuz eserdir. Derviş, bir tarikata müntesip olan kişi demektir. Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî de divanında derviş konu alan şiirlerinde Kadiriye bağlamında derviş tipinin özellikleri ile dervişliğin adap ve erkânını dile getirmiştir.

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 19.10.2020 / 21.01.2021

* Bu makale, 23-24 Kasım 2018 tarihinde Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinde gerçekleştirilen Uluslararası Maraşîzâde Ahmed Kuddûsî ve Kadirilik Sempozyumu'nda sözlü olarak sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

Künye Bilgisi: Alıcı, L. ve Alıcı, G. (2021). Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî'nin şiirlerinde derviş tipi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 297-309. DOI: 10.33437/ksusbd.828207

Anahtar Kelimeler: Maraş, Ahmed Kuddûsî, Tasavvuf, Şiir, Derviş, Kadiriye.

The Dervish Types in The Poetry of Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî

Abstract

Ahmed Kuddûsî is originally from Marash. XVIII. XIX with the last half of the century. He lived in the first half of the century. His father, Naqshbandi mentor Seyyid İbrahim Efendi, migrated from Maraş to Bor. Ahmed Kuddûsî was born in H 1183-M 1769 in Bor district of Niğde. After receiving his first education and mysticism education from his father, he became affiliated with Turhallı Mustafa Efendi and received the Naqshbandi license. He went to Hijaz because of his extreme love for Hz. Muhammad and lived a neighbor life in Mecca and Medina for seventeen years. After returning to Bor again, he passed to the Kadiri sect with the moral permission he received from saints. He died in H 1265-M 1849 in Bor district of Niğde. Ahmed Kuddûsî wrote his poems with the pseudonym Kuddûsî. The most famous of his works is his divan. His divan includes the manners and manners of the Sufi life from before to the end. The work, which is popular in all Sufism circles in terms of its content, is an indispensable guide work especially for Kadiri dervishes. Dervish means a person who is a member of a sect. Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî also expressed the characteristics of the dervish type in the context of Kadiriye and the adaptation and manners of dervishness in his poems about dervish in his divan.

Keywords: Maraş, Ahmed Kuddusi, Mysticism, Poetry, Dervish, Qadiriyya.

*“Katî çok sûret uğrusı bilinmez özi toğrusı
Zamânın balsız arısı yaratmış sad-hezâr Mevlâ”
Kuddûsî*

Ahmed Kuddûsî'nin Hayatı ve Eserleri

Tasavvufî Türk edebiyatının en maruf mutasavvıf şairlerinden olan Ahmed Kuddûsî, XVIII. yüzyılın son yarısı ile XIX. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Şiirlerini Kuddûsî mahlasıyla yazmıştır. Köken itibarıyla Maraşlı olan Ahmed Kuddûsî, H 1183-M 1769 yılında Niğde'nin Bor ilçesinde doğmuştur. Şair, “Şeyh Ahmed, Kuddûsî Baba, Maraşîzâde ve İbnü'l Mer'aşî” sanlarıyla tanınmaktadır. Ahmed Kuddûsî'nin ailesi, içinde buldukları zorluklar sebebiyle Maraş'tan Bor'a göç etmiştir. Babası Seyyid İbrahim Efendi (ö. 1786) Nakşibendi tarikatı mürşididir. Seyyid İbrahim Efendi'nin ailesinin tarihî süreçte, Maraş'ta; Seyyidler/Lutfullahlı/Tekerekli adlarıyla anıldığı bilinmektedir. Kuddûsî'nin mensup olduğu bu aile, varlığını Maraş'ta hâlâ sürdürmektedir. Ahmed Kuddûsî, ilk ilmî tahsili ile Nakşibendi usulü çerçevesinde tasavvufi

L. Alıcı ve G. Alıcı Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî'nin Şiirlerinde Dervîş...

terbiyesini babasından almıştır (Kuddûsî, Pend-nâme, KMMK, 2444/1, v.: 30b; Kuddûsî, İcâzet-nâme, KMMK, 2444/3, v.: 88a; Tenik, 2011: 12-38).

Ahmed Kuddûsî, henüz genç bir delikanlı iken babası vefat etmiştir. Babasının vefatı sebebiyle Kayseri'de devam ettiği medrese tahsilini yarıda bırakarak Turhal'a gitmiştir. Turhal'da Nakşibendi Mürşidi Turhallı Mustafa Efendi (ö. 1782)'ye intisap etmiştir. Turhallı Mustafa Efendi, İstanbul'a gidince Ahmed Kuddûsî de Hicaz'a gitmiştir (Kuddûsî, Nasâih, KMMK, 2444, v.: 201b; Tenik, 2011: 39). Kuddûsî, Hicaz'da hac farizasını ifa ettikten sonra tekrar vatanına dönmüştür. M 1807 ve 1810 yıllarında yapılan Osmanlı-Rus savaşında Ruslara karşı Şumnu kentinin savunmasına katılmıştır (Kuyumcu, 1982: 22; Tenik, 2011: 41). Savaştan sonra bir müddet İstanbul'da kalan Kuddûsî, daha sonra tekrar memleketi Bor'a dönmüştür. Şairin gönlündeki Peygamber sevgisi onu Bor'da durdurmamış ve bu sevgiyle ikinci defa Hicaz'a gitmiştir (Tenik, 2011: 41-42).

Hz. Muhammed'in muhabbetiyle Hicaz'a gelen Kuddûsî, Mekke ve Medine civarında on yedi yıl kalmıştır. Hiç evlenmemek düşüncesiyle Hicaz'da devamlı kalmak istediği hâlde, "Rum'a git, orada çok evlen, senin için üstün derece ve makamlar bu aile kadrosu içinde hâsıl olacaktır." manevi işaretleri ve annesinin arzusu üzerine Bor'a dönmüştür. Aldığı manevi işaretlere uygun yaptığı izdivaçlardan Kuddûsî'nin birçok evladı olmuştur. Babası İbrahim Efendi ve mürşidi Turhallı Mustafa Efendi'den aldığı hilafetle Nakşi usulünce icazet verirken daha sonra aldığı manevi bir işaretle de Kadiri tarikatına girmiştir. Ehl-i tasavvufun kadr u kıymetini bilmeyenlerin birçok iftira ve hakaretleriyle karşılaşan Kuddûsî, yıllarca hanesinden çıkmayarak inziva ve tecrit hayatı yaşamıştır. H 1265-M 1849 tarihinde vefat eden şairin mezarı Niğde'nin Bor ilçesindedir (Kuddûsî, Pend-nâme, KMMK, 2444/1, v.: 24b-25a; Kuddûsî, Nasâih, KMMK, 2444, v.: 201b; Kuddûsî, Mektup, KMMK, v.: 203b; Kuyumcu, 1982: 18-46; Tenik, 2011: 42-43). Kuddûsî'nin naaşı vasiyeti gereği Niğde bezine sarılarak Eski Mezar'a defnedilmiştir (Vasiyyet-nâme-i Kuddûsî, KMMK 2444/2: v.: 34a, 34b).

Kuddûsî'nin edebî şahsiyetinin teşekkülünde hiç şüphesiz yıllarca süren tasavvuf terbiyesinin birikimi mevcuttur. O, İlahî aşkın ateşiyle yıllarca uzlet hayatı yaşamamanın neticesinde duygu ve aşk ile yoğrulmuş engin gönül dünyasına kavuşmuştur. Onun bu gönlünden yansıyan şiirleri estetik endişelerden uzak İlahî bir ilhamın ürünleridir. Kuddûsî, bu şiirlerini insanları dünya hayatının bağlarından kurtararak Allah'a ulaştırmak gayesiyle yazmıştır (Tenik, 2011: 60-64).

Kadiri mürşidi olarak tanınan Kuddûsî'nin eserlerinde üveysîlik yoluyla manevi pîr ve mürşit olarak kabul ettiği Abdülkadir-i Geylânî'nin etkisi açıkça

görülmektedir. Kuddûsî'nin edebî ve tasavvufî şahsiyeti üzerinde etkisi görülen diğer bir mutasavvıf da Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'dir. Evliyaullahın yolları arasında fark gözetmeyen, tarikat taassubundan uzak, câmiu't-turuk anlayışına sahip olan Kuddûsî, kendisinden önce yaşamış büyük mutasavvıfların hemen hepsinden istifade etmiştir. Bu anlayışla yazdığı şiirlerinde tekke atmosferini terennüm etmiş, tarikat adabını işlemiş, tasavvuf ahkâmını anlatmış ve dervişlik hâlini en samimi bir şekilde ele almıştır. Söz konusu şiirlerinde temel tasavvufî konularının hemen hepsini işlediği gibi tasavvuf şiirinin şiir telakkisini de dile getirmiştir. Bu hususiyetleriyle zamanından günümüze kadar Kuddûsî ve şiirleri bütün tasavvufî mahfillerde rağbet görmüştür (Kara, 2004: 246; Tenik 2011: 53-56).

Kuddûsî'nin günümüze intikal eden, "Dîvân, Hazînetü'l-Esrâr ve Ganîmetü'l-Ebrâr, Pendnâme-i Kuddûsî, Nasâih-i Kuddûsî, Vasiyyetnâme-i Kuddûsî, İcâzetnâme-i Kuddûsî, Mektuplar" olmak üzere yedi eseri vardır.

Kuddûsî'nin en hacimli ve en tanınmış eseri divanıdır. Dinî-tasavvufî şiirlerden oluşan divanda şiirler; çoğunlukla aruz, az da olsa hece vezniyle yazılmıştır. Şair, divanında tasavvufun bütün konularını İlahî aşkın ateşiyle sanat kaygısı taşımadan samimi bir şekilde dile getirmiştir. Eser, zengin tasavvufî muhtevasıyla tasavvuf edebiyatı açısından oldukça önemlidir. Bu muhtevasıyla tasavvuf muhitlerinde çok rağbet gören eserin kütüphanelerde birçok yazma nüshası ve taş baskısı bulunmaktadır. Kuddûsî'nin divanı kendi hayatı, tasavvuf edebiyatı, tasavvufî yolunun evvelinden ahirine kadar adap ve erkânı hakkında kaynak olması bakımından oldukça önemlidir (Alıcı ve Gedik, 2018: 220-223).

Ahmed Kuddûsî'nin Şiirlerinde Derviş Tipi

Ahmed Kuddûsî, şiiri dinî-tasavvufî konuları anlatmak için bir vasıta olarak kullanmıştır. Allah ve Peygamber sevgisi, mürşide bağlılık, nasihat, tasavvuf yolunun adap ve erkânı şiirlerinin ana konularıdır. Dinî tasavvufî vadide yazdığı âşkane ve hikemî şiirleri oldukça orijinal ve dikkat çekicidir. Bu şiirlerinden bir tanesi de dervişliğin adap ve erkânını anlattığı derviş redifli şiiridir.

Derviş, Farsça bir kelime olup "fakir, yoksul, dilenci; kapı eşiği ve dünyadan yüz çeviren, kendini Allah'a veren kişi" manalarında. Derviş, bir mürşidin bey'ati ve terbiyesi altında bulunan kişidir (Cebecioğlu, 1997: 215-216). Derviş, bir tarikata müntesip olan ve orada millî, dinî ve irfani değerler çerçevesinde yetişen kişidir. Tarihî süreçte bu değerlerin hâkim olduğu tarikatlar birer insan kaynağı merkezi konumunda olmuştur. Buralarda yetişen büyükler de kültür, dil ve medeniyetimize unutulmaz hizmetler etmişlerdir. Bunlardan en marufu Taptuk Emre'nin dervişi Yunus Emre'dir. Yunus Emre, şiirlerinde derviş ve dervişlik telakkisini şöyle dile getirmektedir:

L. Alıcı ve G. Alıcı Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî'nin Siirlerinde Dervîş...

Yûnus öziin yalvarırsan sıdk ile yola girersen

El alıp tevbe kılırsan mahrûm kalmayasın gibi (Tatçı, 2009: 50)

Gel ey dervîşlik isteyen eydem sana n'itmek gerek

Şerbetleri elden koyup ağıyu nûş etmek gerek

Gelmek gerek terbiyete kamu bildiklerin koya

Mürebbsi ne der ise pes ol anı tutmak gerek (Tatçı, 2009: 51)

Ben dervîşim diyen kişi işbu yola er gerekmez

Dervîş olan kişilerin gönlü gendir dar gerekmez

Dervîş gönülsüz gerekdir söğene dilsiz gerekdir

Döğene elsiz gerekdir halka berâber gerekmez. (Tatçı, 2009: 50)

Dervîş olan kişiler deli olagan olur

Aşk neydiğin bilmeyen ana gülegen olur

Dervîş Yûnus sen dahi incitme dervîşleri

Dervîşlerin du'âsı kabûl olagan olur (Tatçı, 2009: 52)

Yunus Emre'nin ifadesiyle dervîşlik yolu sırat gibi kıldan ince, kılıçtan keskincedir. Bu sebepten Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî bir rubaisinde bu çetin yoldaki dervîşi, ayağının kayıp yoldan düşmemesi için 'yolun başı, seyri ve menzili' hususunda şöyle uyarır: "Göğsünün içindekini gerçek gönül sanan kimse, Hak yolunda iki üç adım attı da her şey oldubitti sandı. Aslında tespih, seccade, tevbe, sofuluk, günahtan sakınma bunların hepsi yolun başıdır. Hak yolcusu aldandı da, bunları varacağı yer sandı (Can, 2001: Rubai 465). Hak

yolunda iki üç adım atıp oldum sanmak Hak yolcusunu aldatır. Dervişin seyrinin selameti murakabeye ulaşması ile gerçekleşir. Murakabe, dervişin sürekli biçimde Allah Teâlâ'nın gözetimi altında bulunduğunun şuur ve idrakinde olması demektir (Uludağ, 2006: 204). Bu hususta Bayramiyye-Şemsiyye müürşidi Şemseddin Muhammed b. Hamza/Akşemseddin (ö. 863/1459), dervîşî: “dervîşe benzeyen ve dervîş olmak üzere ikiye ayırır. Tasavvufî olgunluk yoluna/seyr ü süluka giren kişî murakabeye ulaşana kadar geçirdiği sürede, kendini dervîşe benzetmeye çalışan kişî olduğundan, müştebih diye anılır. Murakabeden itibaren o kişî artık dervîş olmuştur. Murakabeye kadar ulaşamayan kişînin, hâl olarak tasavvufun içyüzünden haberdar olması mümkün değildir, bu yüzden murakabeye ulaşmamış kişîler, hizmetin hakikatini anlayamazlar, gerçek hizmet ehli olmazlar” (semazen.net/mevlevi-terimleri, 2020).

Gerçek dervîş olmak için dervîş kelimesindeki şu beş [د ر و ی ش] harfin sembolize ettiğî sıfatlarla donanmış olmak gerekir. Bu konuda Hacı Bayramı Velî'nin manevî rahle-i tedrisinde yetişen Kadiriyye tarikatının Eşrefiyye kolunun kurucusu Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469-70), Tarikatnâme adlı eserinde şu tespitlerde bulunmuştur: “Şunu bil ki dervîş ismi beş harftir.” dedikten sonra şöyle devam eder: “Dal, dâimîliğî; re, riyâzete ve irâdete; vav, vahdete; ye, yevme, yani gündüze ve aydınlığa; şın, şey'ullaha şefî'liğe işarettir. Dervîş gerektir ki bu sıfatlar ile sıfatlanmış ola ki müsemmâ buluna, yalancı olmaya!” Yine dervîş kelimesinin içindeki harflere göre, dervîşin, “dal”ı dünya, “râ”sı riyâ, “vav”ı varlık, “yâ”sı yalan, “şe”si şehvet demek olup, dervîşliğî gerçekleştiren kişî bunlardan arınan kişîdir (Tatçı, 2009: 3).

Dinî tasavvufî edebiyatımızda değışik nazım türleriyle dervîş ve dervîşliğî konu alan şiirler yazılmıştır. Bu şiirler muhteva bakımından dervîşnâme olarak adlandırılmaktadır. Dervîşnâme tasavvuf edebiyatına ait nazım türlerindedir. Dervîşnâmelere müntesiplere tasavvuf yolunun incelikleri, tarikat adap ve erkânı anlatılarak, seyrüsülük merhaleleri, nefsin hile ve tuzakları, zikir ve diğêr ibadetlerde dikkat edilmesi icap eden hususlar dile getirilir. Dünyanın çekiciliğî ve faniliğîne aldanmayıp gönlü Allah'a bağlamak gerektiğî, nefisle mücadelenin meşakkatleri, en ufak kusur dahi gösterilmeksizin pîre ve diğêr mahlûkata hizmetin ehemmiyeti anlatılır. Dervîşliğê soyunan müntesibin kendisini adanmış olduğú yolun hakkını verebilmesi, lâyıık-ı veçhile dervîş olabilmesi için sahip olması gereken hususiyetler ve riayet etmesi icap eden bütün kaideler, tarikatın olmazsa olmaz birer esası olarak takdim edilir. Bu prensiplerin nazar-ı itibara alınmayarak ihmal edilmesi veya bir dervîşin bu esaslara riayetten müstağni kalarak kemal kesbetmesi ve seyr ü sülükünü tamamlaması düşünülemez (Kırkıl, 2006: 237; Alıcı ve Alıcı, 2018: 292).

Dervîşnâmelere XVI. asır mutasavvıf şairlerinden Halîf-i Mar'aşî (d ?/-ö 998/1589-90)'nin divanında bulunan “Dervîşnâme” başlıklı yirmi yedi beyitlik

L. Alıcı ve G. Alıcı Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî'nin Şiirlerinde Dervîş...

musammat gazel müstakil bir örnektir. Mutasavvıf şair Halîl-i Mar'aşî, bu şiirinde mürşidi olduğu Halvetilik bağlamında dervîş ve dervîşlik anlayışı ile genel olarak dervîşliğin adap ve erkânını dile getirmektedir. Halîl-i Mar'aşî'nin dervîşnâmesi dil ve dervîşlik telakkisi bakımından Yunus Emre'yi hatırlatır mahiyettedir (Alıcı ve Alıcı, 2018: 292).

Dervîş ölmezden öndin öl rızâ-yı Hakka budur yol

Tecellîde tesellî bul eger dervîş isen dervîş

Dilerse cânı cânânun belâdan dönme vir cânun

Unutma ahd ü peymânun eger dervîş isen dervîş

Huda her yirde hâzır bil kulûba cümle nâzır bil

Sınuk dillerde nâzır bil eger dervîş isen dervîş

Gönül yıkmaga kasd itme yola a'mâ gibi gitme

Megesle mûrı incitme eger dervîş isen dervîş

Sözünü lutfilen söyle yüzünü hâk-i râh eyle

Dime şu şöyle bu böyle eger dervîş isen dervîş

Harâbâtîye hôr bakma özünü odlara yakma

Sakın hiç bir gönül yıkma eger dervîş isen dervîş

Sözün benlikle feth itme özün yirmekle medh itme

Adûnı dahi kadh itme eger dervîş isen dervîş

Elin öp kim seni dögse du'â eyle sana sögse

Gurûr itme seni ögse eger dervîş isen dervîş (Alıcı, 2010: 83-86).

Ahmed Kuddusî'nin dervişi konu alan şiirleri de anılan anlayış çerçevesinde yazılmıştır. Kuddûsî Divanı'nda dervîş redifli on üç beyitlik müstakil bir gazel bulunmaktadır. Şairin divanında mürit ve saliki de konu alan şiirleri mevcuttur. Kuddûsî, bu şiirlerinde mürşidi olduğu Kadirilik bağlamında dervişliğin adap ve erkânını dile getirmektedir.

Gâfil olma rûz u şeb sen zikr-i Yezdânı hemân

Al icâzet şeyh-i kâminden ana sen ol mürîd (G.169/3)

Kâmil bir mürşitten icâzet alarak ona mürit ol. Gafil olma, gece gündüz devamlı Allah'ı zikret.

Salikâ ağıyârı gönülden çıkar dildâre gel

Vuslat-ı cânân için cân satılan bâzâra gel (G. 394/1)

Ey salik, yabancıları gönülden çıkararak sevgiliye gel. Canana kavuşmak için cân satılan pazara gel.

Kuddusî, kendisiyle ilgili olarak; ömrünü mecazî aşkla geçirdiğini, sureta dışının mamur, hakikatte içinin viran, sadece lisanda adının dervîş olduğunu söyleyerek, nefesine yan çıkmayan, kendini kınayan, Melami meşrep yaklaşımıyla dervîşlik telakkisi bakımından Yunus Emre'yi hatırlatır.

Mecâzî ışk-ıla ömr-i azîzimi geçirdim

İçim vîrân dışım ma'mûr adım dervîş lisanda (G. 13/2)

Aziz ömrümü mecazî aşkla geçirdim! İçim viran, dışım mamur, adım lisanda dervîş!

Kuddûsî, mürşidi ve yolundan bahisle; kendisinin Abdülkâdir Geylânî dervişi olduğunu, Geylânî dervişlerinin de Allah indinde makbul olmaları hasebiyle bütün insanları Kadiriye tarikatına davet eder.

Olmuşam ben de bugün dervîşi Abdülkâdirin

Girmişem anın yolına Kâdiriyem Kâdirî (G. 322/13)

Ben de bugün Abdülkâdir Geylânî'in dervişi olmuşum. Onun yoluna girmişim, Kadirî'yim Kadirî.

L. Alıcı ve G. Alıcı Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî'nin Şiirlerinde Dervîş...

İder irşâd mürîdin ol olalım biz o şâha kul

Hudâ indinde çün makbûl ki dervîşân-ı Geylânî (G. 309/4)

Mürîdini irşat eden o şaha biz de intisap edelim çünkü Allah indinde Geylânî dervîşleri makbuldür.

Anın dervîşi Kuddûsî olalı artdı sevdâsı

Diyüp teşvîk ider nâsı olun yârân-ı Geylânî (G. 309/12)

Kuddûsî, onun dervîşi olalı sevdası arttı. (Bu sebepten) Geylânî'nin dostları olun diyerek halkı teşvik eder.

Kuddûsî, kıldan ince kılıçtan keskince olan tarikat yoluna gireceklere öncelikle gönül hastalıklarına derman olabilecek kâmil mürşit bulmayı, cahil dervîşlerden uzak durmayı, dışı mamur, içi viran dervîşlerden olmamayı, hakkında söylenenlere tahammül etmeyi ve mutlaka sabırlı olmayı tavsiye eder.

Derûn emrâzına dermân iden hâzık tabîbi bul

İçi virân tışı ma'mûr olandan olma ey dervîş (G. 819/7)

Ey dervîş, gönül hastalıklarına derman eden kâmil mürşidi bul. İçi viran dışı mamur olandan olma!

Dahi dervîş-i câhilden ırag ol

Sebeb hizlân ü hüsrâna cehâlet (G. 856/8)

Cahil dervîşten de uzak ol, çünkü cahillik zillet ve hüsrân sebebidir.

Ne dirlerse disünler kıl tahammül

Sabırsızlıkla dervîşân olunmaz (K. 40/10)

(Hakkında) ne derlerse desinler, sen tahammül et! Çünkü sabırsızlıkla dervîşlik olmaz.

Kuddûsî, dervîş ve dervîşlik anlayışını bir bütün hâlinde dervîşnâme mahiyetindeki on üç beyitlik şu müstakil şiirinde dile getirir.

1 Çille-i ışka giriftâr olmayan dervîş m'olur

Gice gündüz derd-ile zâr olmayan dervîş m'olur

Gece gündüz dert ile inleyerek aşk çilesini çekmeyen dervîş mi olur?

2 Bir zemân Rûmî Hicâzı yalın ayak baş açık

İbn-i Edhem² gibi devvâr olmayan dervîş m'olur

Bir zaman Rûm ve Hicâz diyarlarını İbn-i Edhem gibi yalın ayak başı açık gezmeyen dervîş mi olur?

3 Ta'n-ı a'dâya tahammül herkesin kârı değil

Cevre katlanup cefâ-kâr olmayan dervîş m'olur

Düşmanların kinamasına dayanmak herkesin kârı değildir. Eziyete katlanıp cefa çekmeyen dervîş mi olur?

4 Bülbül-âsâ âh u efgân eyler ehl-i ışk olan

İşk-ıla nâlân u giryân olmayan dervîş m'olur

Aşk ehli olan bülbül gibi feryat eyler. Aşkla inleyip ağlamayan dervîş mi olur?

5 Zâhidin dünyâ vü ukbada merâmı izz ü nâz

Mübtelâ-yı zill ü ekdâr olmayan dervîş m'olur

Zahidin dünyâ ve ahirette maksadı kıymet ve nazdır. Hor ve hakir görülüp üzüntü çekmeyen dervîş mi olur?

6 Şerr-i münkirden firâr idüp ilinden ayrılup

Ulu tağda sâkin-i gâr olmayan dervîş m'olur³

² İbn-i Edhem, zâhid, sûfî ve muhaddislerin büyüklerindedir. Horasan'ın Belh şehrinde [d.?] doğup, Şam (ö. 161/778 [?])'da vefat etmiştir. İsmi, İbrahim bin Edhem bin Mansûr olup, künyesi Ebû İshâk'dır. Nesebi hazret-i Ömer'e dayanır. Rivayete göre Belh hükümdarının oğludur. Fudayl bin İyâd'dan feyz almıştır. Dünya saltanatını bırakmış zühde yönelmiştir. Horasan'dan ayrıldıktan sonra Şam, Irak, Hicaz ve Rum (Anadolu) bölgelerine seyahatler yapmıştır. İmrân bin Mûsâ bin Zeyd Râî ve Şeyh Mansûr Selâmî'nin sohbetinde bulunmuş, İmâm-ı A'zam'ın sohbetleriyle olgunlaşmıştır. Veysel Karanî'nin ruhaniyetinden istifade etmiştir. Çiştîyye tarikatı silsilesine göre İbrâhim b. Edhem, Fudayl b. İyâz'ın halifesi, Huzeyfe el-Mar'aşî'nin de mürşididir (Öngören, 2000: 293-294; ehlisunnetbuyukleri.com, 2018).

³ Beyit, Hz. Peygamber (SAV)'e ilk vahyin geldiği Hira/Cebelinûr Dağı'ndaki mağara ile Hicret sırasında Hz. Peygamber ve Hz Ebubekir'in bir müddet kaldıkları Sevr Dağı'ndaki mağarayı hatırlatmaktadır. Ahmed Kuddûsî, bu beytiyle Maraş'tan Niğde Bor'a göç eden

L. Alıcı ve G. Alıcı Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî'nin Şiirlerinde Dervîş...

Müinkirin/dinsizin şerrinden kaçıp yurdundan/şehrinden ayrılarak dağda mağarada kalmayan dervîş mi olur?

7 Firkatin agusını yudup ümîd-i vasl-ıla

Başına işbu cihân tar olmayan dervîş m'olur

Kavuşma ümidiyle ayrılığın zehrini yutup bu cihan başına dar olmayan dervîş mi olur?

8 Dost yolunda çekmeyen dürlü-be-dürlü mihneti

Sabr idüp derdine timâr olmayan dervîş m'olur

Dostun yolunda türlü türlü sıkıntı çekmeyen, dertlerine sabredip deva bulmayan dervîş mi olur?

9 Yavrısını aldrup hüzn ile ağlayup hemîn

Cismi beyzâ gönli bîmâr olmayan dervîş m'olur

Yavrusunu aldrup hüznle her zaman ağlayarak bedeni beyaz gönli hasta olmayan dervîş mi olur?

10 Vahşet idüben hâlâ'ikdan kaçup ıssız çöle

İns ü yâr ile beher bâr olmayan dervîş m'olur

Mahlûkattan korkup ıssız çöle kaçmasına rağmen insan ve sevdiği her birinden sıkıntı çekmeyen dervîş mi olur?

11 Âşıkın gönline nûr-ı ışk tolar deryâ-misâl

İçi taşı tolu envâr olmayan dervîş m'olur

Âşığın gönlüne derya gibi aşk nuru dolar. İçi dışı nurla dolu olamayan dervîş mi olur?

12 Hubb-ı dünyâ her günâhın başıdır didi Resûl

Târik-i dünyâ-yı pür-hâr olmayan dervîş m'olur

babası Nakşibendi mürşidi Eş-Şeyh Seyyid İbrahim Efendi'nin yaşadıklarına da atıfta bulunmaktadır (Eren, 2017: 44).

H. Peygamber (SAV), “Dünya sevgisi her günahın başıdır.” dedi. Dünyada yolu diken dolu olmayan derviş mi olur?

13 Derviş oldum sanma Kuddûsî değılsin şübhesiz

Gayrı koyup vâsıl-ı yâr olmayan dervîş m’olur (Doğan, 2013: 685-686)

Kuddûsî, dervîş oldum, sanma; şübhesiz değılsin! Mâsivâyı/dünyayı koyup yâre kavuşmayan dervîş mi olur?

SONUÇ

Mar’âşizâde Ahmed Kuddûsî’nin dervîşi konu alan bu şiirlerinde dile getirdiğı dervîş tipinin özellikleri ile dervîşliğin adap ve erkânını şu şekilde özetlemek mümkündür: Tarikata girip dervîş olmak isteyen kişi, evvela gönül hastalıklarına derman olabilecek kâmil bir mürşitten icazet alıp ona mürit olmalıdır. Gece gündüz Allah’ı zikirten gafil olmamalıdır. İçi viran, dışı mamur sadece lisanda adı dervîş olanlardan olmamalıdır. Ehl-i dünya, ehl-i gaflet, ehl-i bid’at, hilebaz, cahil ve beynamazlardan uzak durmalıdır. Allah’tan başka her şeyi gönlünden çıkarmalı, canana kavuşmak için candan geçmelidir. Gece gündüz dert ile inleyerek aşk çilesi çekmelidir. Bülbül gibi aşkla ağlayıp feryat etmelidir. Vuslat ümidiyle ayrılık zehrini yutmalı ve bu cihan başına dar gelmelidir. Bu hâl ile bir zaman Rum ve Hicaz diyarlarını baş açık yalın ayak İbrahim Edhem gibi gezmelidir. Düşmanların kınama, eziyet ve cefalarına tahammül etmelidir. Dostun yolunda türlü türlü sıkıntı çekmeli, dertlerine sabrı deva etmelidir. Zahit gibi dünya ve ahirette maksadı kıymet ve naz olmamalıdır. Hor ve hakir görülüp üzüntü çekmeden dervîş olunmayacağını bilmelidir. Münkirin şerrinden kaçıp yurdundan ayrılarak dağda mağaralarda kalmalıdır. Mahlûkattan uzaklaşıp çöllere gitse dahi insan ve sevdiklerinin her birinden sıkıntı çekeceğini, dünyada yolunun diken dolu olacağını bilmelidir. H. Peygamber (SAV)’in; “Dünya sevgisi her günahın başıdır.” hadisini unutmamalıdır. Dünyayı koyup yâre kavuşmadan dervîş oldum sanmamalıdır. Hülâsa, âşığın gönlüne derya gibi aşk nuru dolar, içi dışı nur olmayanın dervîş olmayacağını bilmelidir. Tasavvufi eğitimin esas tiplerinden birisi mürşit diğeri de hiç şübhesiz dervîştir. Kadiri mürşidi Ahmed Kuddûsî, dervîşi konu alan bu şiirlerinde Kadirilik bağlamında dervîş tipini ve onun sahip olması gereken ilmî, dinî ve irfani kıymetleri dile getirmektedir.

KAYNAKÇA

Alıcı, L. (2010). *Halîl-i Mar’âşî divançe ve Etvâr-ı Seb’a tenkitli metin-tıpkıbasım*. Ukde Yayınları.

L. Alıcı ve G. Alıcı Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî'nin Şiirlerinde Dervîş...

- Alıcı, L. (2017). *Mar'aşî-zâde Ahmed Kuddûsî risâleler (pendnâme-vasıyyetnâme-icâzetnâme-nasâih ve mektuplar) çeviri yazı-tıpkıbasım*. Noya Medya Yayınları.
- Alıcı, L. ve Alıcı G. (2018). Halîlî-i Mar'aşî dîvânı'nda model insan olarak dervîş tipi. *Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 1, 274-282.
- Alıcı, L. ve Gedik, S. (2018). Mar'aşîzâde Ahmed Kuddûsî ve İcâzetnâme-i Kuddûsî adlı eseri, *International Journal of Language Academy*, 6(1), 220-235.
- Can, Ş. (2001). *Hız. Mevlânâ'nın Rubailer*, KB Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (1997). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Rehber Yayınları.
- Doğan, A. (2013). *Kuddûsî dîvanı tenkitli metin*. Akçağ Yayınları.
- Eren, K. A. (2017). *İlahi Aşkla Yoğrulmuş Bir Ömür Ahmed Kuddusi Hz..* Borlu Ahmed, Kuddûsî Vakfı Yayınları.
- <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com> (25.06.2018).
- <https://semazen.net/mevlevi-terimleri> (25.09.2020).
- Kara, M. (2004). *Metinlerle Osmanlılarda tasavvuf ve tarikatlar*. Sır Yayınları.
- Kırkıl, H. (2006). Dînî-tasavvufî Türk edebiyatı'nda dervîş-nâmeler ve Konyalı Mustafa B. Yûsuf'a (Halîl) ait bir dervîş-nâme. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 7 (16), 235-246.
- Kuddûsî. *Külliyât-ı Kuddûsî*. Konya Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi (KMMK), TY.: Nu.: 2444.
- Kuyumcu, F. (1982). *Kuddûsî dîvânı*. Gaye Matbaacılık Sanayi Yayınları.
- Öngören, R. (2000). İbrâhim b. Edhem. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 21. Cilt, (ss. 293-295), TDV Yayınları.
- Tatçı, M. (2009). *Dervîşler hü mâ kuşu Yûnus Emre yorumları*. H Yayınları.
- Tenik, A. (2011). *Ahmed Kuddûsî (İbnü'l-Meraşî)*. Ukde Yayınları.
- Uludağ, S. (2006). Murakabe. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31. Cilt, 204, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.